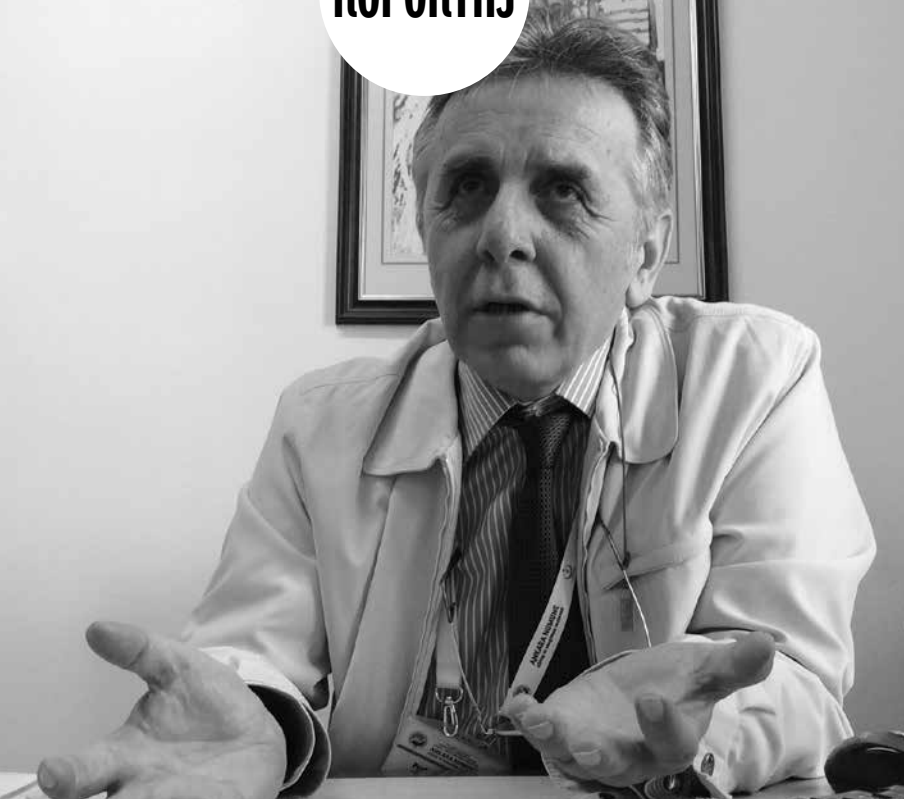

EROL GÖKA

“Bu dünyada en yapılmayacak şey,
kolaycılık ve aforizma üretmek”

RÖPORTAJ

DİJİTAL MEDYA ve BİREYİN PSİKOLOJİSİ

TRTakademi: “Yeni bir deniz” dediğiniz teknomedyatik dünyadan bahseder misiniz?

Erol Göka: Evet, teknoloji ve medya tarafından belirlenmiş ve çerçevelenmiş olan bu dünyaya “teknomedyatik dünya” diyorum, yaşadıklarımızı en iyi bu kavramlaştırmanın ifade edebildiğini düşünüyorum. Bu dünya yeni bir deniz, eskisinden tamamen farklı olma özelliğiyle “yeni”, her birimizi, o olmadan nefes alamayacağımız, içindeki balık kılacak kadar kapsayıcı olması hasebiyle “deniz” ... Bu yeni denizi anlamadan psikolojilerimizi değerlendirebilmek mümkün değil.

“Teknik” her tarihsel dönemde vardı ama modern zamanlarda “teknoloji” dediğimiz bir hüviyete büründü. İletişimlerimizin cereyan ettiği bir ortam anlamında “medium” her zaman vardı ama modernlikle önce yazı yaygınlaştı, sonra görsellik ve en nihayet dijitallik için içine katılarak bugünkü pek karışık medya ortaya çıktı. Teknoloji ve modern medya farklı oldukları kadar birbirlerine benziyorlar aslında. Onları benzer kılan da kökenlerindeki sunilik.

Suniliği anlatabilmek için hakikatle gerçek arasında bir ayrım yapmamız gerekiyor. Bir şeyin suni olması, onun gerçek olmadığı anlamına gelmiyor ama orijinal, sahil hâlinde, yani kendi hakikatinden farklı olduğu manasını taşıyor. Ben bunu en iyi, gübre ve hormonla ya da genetiği değiştirilerek özgün tadı değiştirilen meyve, sebzeyle örneklendirebileceğimizi düşünüyorum. Nasıl modern teknolojinin işleminden geçmiş bir meyve gerçek olmasına gerçek ama otantik hâlinde çok farklı ise modern medyanın aracılık ettiği iletişim ortamları da (yani medya), elbette iletişim olma özelliklerini hâlâ muhafaza ediyor ama alışıldık, halis iletişimden hayli farklılar...

Teknomedyatik dünyanın en temel özelliklerinden birisi sanallık, şeylerin ve ilişkilerin (insan-insan ve insan-tabiat ilişkilerinin) suni bir karaktere bürünmesi. Elbette sunilik, şeylerin ve ilişkilerin gerçek değil sahte oldukları anlamına gelmiyor. Sunilikten kastımız, şeylerin ve ilişkilerin yaratılıştan olmayan, sahici (otantik) varoluşlarına sonradan eklenen yanlarının öne çıkması. Suni olan gerçek olmasına gerçek ama hakiki değil. Nasıl tarımsal modernleşme, giderek adım adım yediklerimizimizin tadını değiştirdiyse, teknomedyatik dünyanın yeni iletişim ortamlarında algılama biçimlerimiz eskisinden çok ama çok değişik... Geçenlerde yeni düşünlülerden bazılarının, Manuel De Landa, Bruno Latour, Brian Massumi'nin makalelerini okumaya kalktım, tahammül edemedim. Dil bütünlüğünün, doğa-kültür, insan-hayvan, insan, makine, kadın-erkek, hayat-oyun ayrımının reddedildiği, sadece etkileşime ve duygulanıma önem veren bir anlayışın hâkim olduğu bir dünyayı düşünemiyorum bile. Bu yüzden post-human (insan-sonrası) yanlısı Rosi

Braidotti gibi feminist-sosyalistler, epistemolojiyi ve özneliği kurtarmak için harekete geçmiş görünüyorlar. Onların fikirlerine göre yetişen gençlerle birbirimizi anlamamız giderek imkânsızlaşıyor. Kavramların etkisini yitirdiği bir dünya bu yaşadığımız. Buna “felsefesizleşme” diyebiliriz. Eskiden artık ‘iyi hayat’ sorunuyla ilgilenmiyoruz diyordum. Görüyorum ki ilgilenmeyi sağlayacak kavramlardan da zihnimizi soyuyoruz. Felsefi sorgulamadan ve hayat bilgisinden ödümüz kopuyor. Yaşantımızdan çıkardığımız sezgisel, pratik bilgilerin değerini bilmiyoruz. Hikmet, irfan kelimelerini anlamsız bulmakla kalmıyor, o gün canımız ne isterse ona inanıyoruz. Bilimi kendimize göre tütsülüyor; fal, büyü, yeni nesil tuhaf inançlarla dinleri bulamaç yapmaya bayılıyoruz.

Önceleri kuş uçuşundan bahsediyorduk, sonra ses sonra ışık hızından bahsetmeye başladık teknolojideki ilerlemeleri anlatabilmek için... Gittikçe hızımızı arttırdık ya da hıza göre algılamalarımızı, düşünce ve değerlendirmelerimizi biçimlendirdik, biçimlendiriyoruz. Hakikat tasavvurlarımız da bu bağlamda değişiyor. Hızı o kadar önemsiyoruz ki, teenninin ne demek olduğunu dahi unuttuk.

TRTakademi: *Teknomedyatik dünyanın en önemli unsuru, dijital medya. Gerçek dünyada kendini saklayan/gizleyen/sakınan insanın dijital ortamda sınırları kalkıyor mu? Dijital çağın insanının süper ego sorunsalını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Erol Göka: Teknomedyatik dünya sürata göre ayarlı, işler ne kadar süratliyse o kadar iyi; ilişkilerimiz de öyle... İnternet’e de ilişkilere de mütemadi bir akışkanlık içinde bağlanıp duruyoruz. İlişki dilimizle İnternet dilimiz benzeşiyor. Bir ilişki ağında sörf yapma’ya çalışıyoruz. Kolayca girilip çıkıliveren, ayrıca bakım, özen ve ciddiyet gerektirmeyen, şık ve kullanıcı dostu, ‘delete’ tuşuna basınca kurtulması mümkün ilişkiler arıyoruz. Sosyolog Bauman’a göre gerçek ilişkiye sahip olmayan günümüz insanı, özgürlük ihtiyacını ve aidiyet açlığını eş zamanlı olarak gidermeye çalışıyor. Ama bunun imkânsız olduğunu görmüyor; başvurduğu yollar bu iki özlemin yenilgilerini gizleme çabalarıyla dolu. Teknomedyatik dünyada alışveriş merkezleri, medyada reyting zamanları, dileklerin kısa süreli uyanma ve sönme hızlarını dikkate alarak tasarlanıyor. İnsan ilişkilerindeki hâlimizle İnternet’teki ve borsadaki hâlimiz birbirinden farklı değil. Ancak bir yandan da hâlâ evli kalmayı, dostluklarımız olmasını istemeye devam ediyoruz. Belki bu yüzden markaların, takımların fanları olmaya çalışıyoruz.

Çok uzattım ama kusuruma bakmayın, öncelikle bunları söylemeye mecburum. Korkmayın, sonraki soruları kısa cevaplarım. Sorunuzdan psikoloji konuşmak istediğinizi anladım, merak etmeyin, oraya gelmeye, psikolojimizi de biçimlendiren bu yeni denize dikkat çekmeye çalışıyorum. Çok köklü değişiklikler yaşandığını vurgulamaya gayret ediyorum. Ama bana sorarsanız insan yine aynı insan. Bakın,

benim bildiğim psikoloji teorileri bu yüzyılın başında üretildiler, kendi zamanlarındaki insanın psikolojisini tasvir ve tarif etmeye uğraştılar. Yüz yıl içinde insan çok değişti ama nasıl Newton mekaniği kendi alanında bugün hâlâ iş görüyorsa eski teorilerimiz de işe yarayabiliyor. Çünkü ana yapı, aynen yerinde duruyor. Ruhsal aygıtın katmanları olarak tarif edilen id-ego-süper ego yerlerini muhafaza ediyor. Aynı şekilde elbette tüm değişimlere, hatta alt-üst oluşlara rağmen insanın mahremiyeti, mahremiyet ihtiyacı da önemini koruyor. Ama “nasıl?” diye sorarsanız, ki soruyorsunuz, işte o sorunun cevabını tam bilmiyoruz. Şimdi dijital çağda süper ego nasıldır sorunuza, bir, iki, üç vs. diye cevap veremem; ama belki sohbetimiz boyunca anlatmaya çalıştıklarımdan birlikte bir sonuç çıkarabiliriz. Ama kısaca fikrimi söyleyeyim: Hangi ortamlarda yaşarsak yaşayalım süper egomuz ruhsal katmanımızdaki yerini koruyacak. Biz vicdanlı, ahlaklı olmayı sürdüreceğiz. Mahremiyet anlayışımızda biçimsel değişiklikler olabilir ama kesinlikle mahremiyet isteğimizde bir gerileme olmayacak. Şimdilik henüz kuralları, etik ve hukuki ilkeleri tam belirlenmemiş dijital ortam bir hercümerç görünümünde. Bunu fırsat bilen pornografik, röntgenci, göstermecici psikopatolojiler cirit atıyor ama bu durum eninde sonunda değişecek, sağlıklı iletişim arayışları galebe çalacak.

TRTakademi: *Anne baba evladını, birimiz diğerini sahte hesaplarla takip ederek birbirlerinin ilişkilerini takip eder hâle geldi. Ciddi bir güven problemi var. Aynı kişi farklı dijital mecralarda farklı kimliklerle kendine varlık sahası oluşturuyor. Sosyal paylaşım siteleri, yeni bir güven problemi mi oluşturuyor yoksa var olan ama görünmeyen bir problemi gün ışığına mı çıkarıyor? Bastırılmış duygularımızı farklı kimliklerle mi ortaya çıkarıyoruz ya da kendi gerçeklerimizle mi yüzleşiyoruz?*

Erol Göka: Sorunuzu kesinlikle anlıyorum ama şaşırtıcı olan şu ki biz bu sorularda aslında farklı şeyler dile getirdiğimizi fark etmiyoruz. Farklı şeyler dediğim şu, bir yanda teknomedyatik dünyanın henüz yabancı olan ebeveyn var diğer yanda da bu dünyanın içine doğan çocuklar... Dünyalarının artık pek de aynı olmadığı gerçeğini görmezden gelerek sanki sıradan bir ebeveyn-çocuk ilişkisi sorusuna dönüştürüyoruz sorumuzu. Farklı dünyaların insanları arasında bir güven problemi olması pek doğal değil mi? Bu gerçeği bilip ona göre hareket edersek, ebeveyn ve çocuklar da öyle hareket ederlerse belki işler çok sarpa sarmadan bir çözüm yolu bulabiliriz. Yoksa geç kalırsak psikolojik kavramların arasında boğulur gideriz, çarenin kendisi soruna dönüşür.

TRTakademi: *Müsaadenizle bu konuyu biraz açmak istiyoruz. Hem bireysel anlamda, hem de toplumsal anlamda, sosyal medyanın oluşturduğu güven problemine nasıl yaklaşmalıyız? Aile kavramını da düşünerek!..*

Erol Göka: Bu kadar belirsiz bir alanda kesin laflar etmekten çekinmek lazım. Anne-baba- evlat, bu kadar güvensiz bir ortamda ne yapmalı? Şimdi dikkat çekmek istediğim nokta şu, buranın da kesinlikle bilinmesi ve buradan hareket edilmesi lazım. Büyük âlimlerin bile bilmediği, hiç tanımadığı, öğrenmeye çalıştığımız ya da mecburiyetten öğrenmeye çalıştığımız bir dünya var. Ama bu, manzaranın bizim tarafımızdan görünen kısmı. Bir de çocuklarımız var, gençlerimiz var. Diyebiliriz ki 1990'dan sonra dünyanın her yerinde çocuklar bu yeni dünyanın içine doğuyorlar. Bakın, geleneksel hermenötikte “İnsan neyin içine doğar?” soruna “Bir geleneğin içine doğar, bir dilin içine doğar,” diye cevap verilir. Ama şimdiki çocuklar bir başka şeyin daha içine doğuyorlar: Siber âlemin... Büyük ihtimalle ve çok şaşırtıcı olarak çocuklarımızın enformasyon teknolojilerini bizden daha iyi kullanmalarının nedeni bu. Biz yeni dünyanın yabancıyız ve konuşuyoruz oysa onlar ev sahipleri... Bu belirlemeyi düzgün yaparsak birçok sorunu buradan çözebiliriz.

Anne-baba çocuklarına istediği kadar yasak koysun, sınırlama getirsin ama bir biçimde çocuk dış dünyaya açıldıktan itibaren olacakları tümüyle denetleyemez ki... Anaokuluna gittiğinden itibaren, bu dünyanın kapısını açıyor ve içeri giriyor çocuk, evde biz tamamen yasaklasak bile. Girdiği andan itibaren de gelişen beyniyle o dünyanın insanı oluyor. Anne-baba bu dünyanın insanı değil. Ben denizin balıklarıyız diyorum ama yetişkinler açısından tam doğru bir ifade değil bu. Bizler orada yüzmeyi öğreniyoruz daha. Ama çocuklarımız, gençlerimiz artık gerçekten o denizin balıkları... Nasıl modern şehirde doğan birisi olarak elektrifikasyon, yolların asfalt oluşu, trafik, vakti zamanında bizim gözümüze batmamışsa, teknolojik dünya da çocuklarımıza batmıyor, sanki ilk insan var olalı beri bu dünya varmış gibi algılıyorlar. Köyden gelen adam şehirde, büyükşehirde, metropolde, megapolde nasıl bir afallama, bir şaşkınlık hâli yaşıyorsa biz yetişkinlerin de teknolojik dünya karşısındaki konumumuz o. Şimdi bu tespit, yani öğrenmeye çalışanlar ve içine doğanlar ayrımı doğruysa, çocuğuna yardım etmek isteyen bir ebeveynin ilk yapması gereken, bu dünyayı öğrenmesidir. Peki, biz ne yapıyoruz? Aman yasak! Girme oraya sakın! Neden böyle? Çünkü ödümüz patlıyor, bilmiyoruz sanal diyarları. Bu korkak tutumumuzla, farkına varmadan, aslında, çocuğumuzun bundan sonraki geleceğiyle ilgili, dünyayı tanımasıyla ilgili imkânları da ortadan kaldırmış oluyoruz.

Ben kendi adıma, bunları anlatmaya, bizi korkutan karanlık alanı aydınlatmaya çalışıyorum. “İnternet bağımlılığı” kavramının gerçekte ne olduğunu göstermeye uğraşıyorum. Böyle bir bağımlılık tarzı olabilir mi? Varsa bile bu, otomobil bağımlılığı, asfalt bağımlılığı gibi bir şey olmamalıdır. Gerçek tanılarla, korkumuzun neticesi koyduğumuz uydurma tanıların farkını göstermeye çalışıyorum. Bugün bizim İnternet bağımlılığı diyebileceğimiz şey, online oyunlara olan tutkulu bağ-

lılıktır sadece. Bu oyunlar online olmadan önce de bu tür oyunlar vardı; o zaman da tüm vaktini bu oyunlarla israf edenler bağımlıydı, şimdi online olarak bunu yapıyorlarsa yine bağımlılar. Ama hayatımızın bir parçası olan İnternet'i kullanmamız bağımlılık olarak nitelenemez. Biz, bu oyun bağımlılığını yirmi otuz senedir biliyoruz. Bu bağımlılıktır, bir hastalık türüdür. Ama İnternet, teknolojik dünyanın asal bir aygıtıdır. Yani bundan kaçamazsınız. Akıllı telefonlarla bu daha da artacak. Teknomedyatik dünya, birebir dış dünyayı taklide doğru gidiyor. Buna karşı yapabileceğiniz tek şey, eleştirel bilinci yükseltmek... Yoksa tanılar koyarak bunu engellemeye çalışırsanız komik duruma düşersiniz. Böylesine bir teknolojinin egemenliği altında yaşamayı uygun bulmuyorsan, yapacağın şey, çocuğundan önce senin bu dünyayı öğrenmen ve ona rehberlik etmendir. Eskiden, yirmi otuz yıl önce de televizyonu çocuğumuz nasıl seyretsin diye tartışıyorduk değil mi? Aynı öneriyi o zaman yapıyorduk. Televizyonsuzluğu tam olarak sağlamazsın, ama program içeriklerini öğrenerek rehberlik edebilirsin. Bu noktayı çok iyi anlatabilmeliyiz. Zira söylediğim bu şeyler, sanki ben, bırakın çocukları sabah akşam bilgisayarla oynasınlar demişim gibi algılanmaya müsait. Elbette öyle değil... Ben bir şeye işaret etmeye çalışıyorum, insanları neofobiye, yani yenilik korkusuna düşmeden düşünmeye, konuşmaya, davranmaya davet ediyorum sadece. "Rehberlik edeceksen gereğini yapacaksın, ben bilmiyorum çocuğum içine doğuyor, o zaman ben de öğrenmeliyim diyeceksin." Söylediğim bu.

Teknomedyatik dünya ve nereye doğru gittiğimiz konusunda inanılmaz bir belirsizlik var. Sadece bizim ailemizin, ülkemizin yaşadığı bir problem değil bu. Henüz bu dünyanın bırakın hukukunu, kuralları bile belirlenebilmiş değil. Kaos dediğimiz şey, tam da budur. Teknomedyatik dünya, bir yığın imkânıyla birlikte aslında bir kaosu da ortaya çıkartıyor. Böyle zamanlarda çok iyi gözlem ve araştırmalar yapıp çok az konuşmak lazım. Ama çoğunlukla öyle yapmıyoruz. Mesela dikkati sürekli akıllı telefonunda olan gençlerimizi görünce telaşa kapılıyor, hemen basıyoruz narsisizm tanısını, asrın vebası diyor ne olduğunu anlamadan yükleniyoruz... Christopher Lasch gibi, çağın adını da öyle koyan düşünürler bile var. Özellikle gençlerin bu tutumları, açık narsisizm işareti olarak görülüp çok acımasız eleştiriler yapılıyor. Birçok kitap var bu konuda, benim meslektaşlarım yazıyor. Zaman zaman ben de o tuzaklara düşüyorum ama şimdi, daha derlenip toparlanmaya, titizlenerek konuşmaya çalışıyorum. Burada ne olup bitiyor, bilmiyorum ki! Şimdi ben yanımdaki insanla konuşmayı, öbür tarafta elli kişiyle konuşabiliyorsam, hangi sosyal iletişimsizlikten bahsediyoruz? Oradaki tekil ilişkiden vazgeçerek, birçok başka yeni ilişkinin, yeni ağın içine kendini atabiliyor insan belki, onları sorgulamadan kesin kararlara varmamak lazım. Toplumdan, ilişkiden kaçıştan ziyade yeni bir toplumsallık, yeni bir iletişim biçimi söz konusu gibi. Marx, insanı,

sosyal ilişkileri toplamı olarak görüyordu. Şimdi böyle bakar mıydı bilmiyorum. Çünkü yepyeni bir toplumsallık söz konusu. Birebir ilişki mi sosyal ilişki, yoksa Facebook arkadaşlarımla kurduğum ilişki mi sosyallik? Ben hangisiyim? Hangisinin toplamıyım? Ortalık böylesine karışık ve belirsiz. O yüzden de ben, yaşadığımız zamanın bir geçiş dönemi olduğunu düşünüyorum ve kesin konuşmaktan imtina ediyorum. Öyle yapmamız gerektiğine inanıyorum. Tabii ki eleştiriyi elden bırakmamalı, gördüğümüz olumsuzlukların üzerine gitmeliyiz.

Bazen çok açık narsisizm işaretleri ortaya çıkmıyor değil. Televizyonda daha bariz biçimde görebiliyoruz bunu. Görüntülü medyada ve daha çok insanın bizi seyrettiğine emin olduğumuz durumlarda çok açık biçimde narsistik patlama var, bu doğru. Geçenlerde bir evlenme programında bayan sunucu o sırada evlilik teklifi almış hanıma diyor ki: “Ne şanslısın, milyonların önünde evlilik teklifi aldın, çok hayıflanıyorum.” Yaşananlar karşısında eleştirel bilincini devreye sokamayan, günümüzün edilgen, izleyici insanı, kendi sevincini, başarısını, mutluluğunu herkese göstermek istiyor. Böyle bir psikoloji, yeni bir arzu akışı çıkmış vaziyette. Bu durumu düşünlerde vesairede de görüyorum. Bu, sosyal medyada özellikle Facebook, Instagram’da da çok bariz bir biçimde var. Herkes mutlu zamanının fotoğrafını paylaşmak derinde. Bana bakın, beni görün görün istiyor. Teknomedyatik dünyaya üzerinde konuşan bizler, hep röntgenciliğin üstünde duruyoruz, seyretmenin üstünde, bakmanın üstünde duruyoruz, baktırmanın üstünde çok durmuyoruz. Baktırmada çok bariz narsist öğeler var. “Milyonlar”la simgelenen, hayalî bir topluluk var orada, onlar beni görsün, onlar beni alkışlasın isteniyor. Yeni teknolojide narsizme davet çok belirgin. Bu çok açık ama aynı şeyleri akıllı telefonunda, kendi dünyasında ya da yeni ilişki içinde adapte olmuş insan için kullanabileceğimizi çok sanmıyorum. Böyle bir dünyada ebeveynlik, rehberlik etmek de çok zor. Kaosun içerisinde nasıl yol göstereceğiz? Biz bilmiyoruz ki doğrusunu. Dolayısıyla, çocuğunuzla el ele verip birlikte yürümek, bak şundan ben de korkuyorum demek, karşıdan karşıya geçerken nasıl dikkat ediyorsak öyle dikkat etmek, her zaman yardım isteyebileceğini ama bu konuda bizim de çok usta olmadığımızı belirtmek, yani samimiyetle ve suhuletle yol almak en doğrusu.

TRTakademi: Facebook ve Twitter kullanımının boşanmalara etkisi ve bu konuda “Facebook boşanmalara neden oluyor,” şeklinde haberlerin yaygınlaşması ve sosyal medyanın boşanmaların artmasındaki katkısı konuşuluyor. Bu tür toplumsal olaylar karşısında ne yapmalıyız ki bu algıya engel olabilelim?

Erol Göka: Bakın az önce, hastanede bir grup yakın arkadaşlarımla birlikteydik. Bir yandan onlarla konuşuyor, bir yandan da zaman zaman sosyal medyada ne olup bittiğini öğrenmek için telefonuma bakıyorum. Arkadaşlarımdan birisi bana

laf atarak takılıyor, diyor ki: “Bir psikiyatrist demeç vermiş, akıllı telefonla ne kadar uğraşıyorsan bu depresyon işaretiymiş.” Bunu bana söylüyor. Güldüm ben de tabii, “telefonunu bırak da birazcık bizimle ilgilen” diyor. İkimiz de haklıyız. O eski sosyalliği sürdürmek istemekte haklı, ben de kendimce sosyal medyadaki tartışmayı sürdürme tavrımda haklıyım, demin anlatmaya çalıştığım gibi sosyallik kesin bir dönüşüm geçiriyor. Bizim tercih edebileceğimiz alanlardan birisi hâline geliyor elimizdeki cep telefonu. Karşımdaki sizi değil de elimin altındaki sosyalliği tercih edebilirim. Böyle bir imkânım var. Bu durum karşısında yüz yüze iletişimi daha çekici kılmak, kendimize çeki düzen vermek zorundayız. Öncelikle bu belirlemeyi yapalım ve aklımızın bir köşesinde tutalım.

Boşanmalara gelince, boşanmalar yüz yıldır artıyor. Bir süredir, İngiltere ve Amerika için “sık evlenen, sık boşanan toplum” tanımı yapılıyor. Sosyolojik olarak en görünen özellikleri bu. Çok enteresan. Bakın daha iki gün önce rakamlar açıklandı: 2015 yılı içinde ülkemizde boşananların % 75’i yeniden evlenmiş, ayrı, % 15’i de aynı eşle evlenmiş. Türkiye’de de sık boşanma ve sık evlenme süreci, Batı’dakiyle kıyaslanmayacak kadar az olsa da başlamış görünüyor. Yirmi sene sonra bunun genel bir eğilim olduğunu görebiliriz. Boşanmalar modernlikle birlikte ortaya çıkan ve sosyal bilimcilerin anlamaya çalıştıkları bir durum. Şimdi boşanmalar artıyorsa ve boşanmaların arttığı bir dünyada sosyal medya da devreye girmişse, zaten boşanacak bir insan sosyal medya da kullanıyorsa boşanmanın gerekçesi sosyal medyada girdiğiniz başka bir ilişkiyse, bunun adı ne oluyor? Hani bizim acemi doktor gibi akıllı telefonla ilgileniyorsan depresyondasın diyor ya, acemi sosyolog da Facebook’la ilgileniyorsan boşanıyorsun hâline getiriyor veriyi. Oysa çok temkinli konuşmalıyız, nedenleri doğru saptamalı, hedefi doğru belirlemeliyiz. Boşanma hiçbirimizin oynayarak, gülererek izleyebileceğimiz bir şey değil. Yaşayanlar açısından çok zor bir süreç, insanın hayatında ve bunların artıyor oluşu da kesinlikle titizlikle araştırılmayı hak ediyor. Nedenleri henüz bulunabilmiş değil... “Neofobi”ye, yani yenilik korkusuna kapılmadan yapmalıyız araştırmayı ve derde derman olacak çözümler üretmeye çalışmalıyız. Facebook olmasaydı olmayacak mıydı bu boşanmalar, emin miyiz? Biz oraya vurup boşanmayla ilgili endişemizi temize çıkarıyoruz ve rahatlıyoruz. Yanlış bir iş yapıyoruz. Ha, bilemediğim şeyler de var tabii ki... Ben sosyal medyayı tamamen temize çıkartmak için de söylemiyorum. Bu ilişki biçimlerinde ilişkilerin farklı bir hâl almasına da katkıda bulunuyor olabilir. Dediğim gibi çok düşünmeli, çok araştırmalı, az konuşmalı, hatalı hedefler göstermekten kaçınmalıyız.

TRTakademi: 6 saniyelik (Vine) videolar, 140 karakterli cümleler, hareketli (Gif) resimler, saat başı değişen TT başlıkları, Google üzerinden canlı yayınlar, en çok beğenilenler listeleri. Teknolojinin hızıyla bilgi sahibi olmadan fikir sahibi mi oluyoruz? Yoksa enformasyon bombardımanı altında bilgi çöplüğü hâline gelmiş zihinleriyle fikir üretemeyen insanlar kütlesi miyiz?

Erol Göka: Niye başlangıçta uzun bir konuşma yaptığım, sanıyorum şimdi daha iyi anlaşılmalıdır. Teknomedyatik dünyayı ve özelliklerini çok iyi fark etmeliyiz, yeni bir denizin balıkları olduğumuzu görmeliyiz. Tüm ilişki ve düşünme biçimlerimizin, zihniyet kalıplarımızın artık değişik olacağını kavramalıyız. Ben böyle durumlarda daha temkinli ve eleştirel olunmasından yanayım. Ama mesela Levent Erden gibi bazı üstatlar, tüm olup bitenleri “olağan” karşılayabiliyorlar. Ne var bunda, bu büyük şehirlerde, böyle teknolojik imkânlarla insanlar yaşamaya, arzu ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorlar diyorlar. Siz hangisini tercih edersiniz bilmiyorum ama sorunuzdan sizin bu yeni dünyaya karşı benden de Levent Erden de daha endişeli olduğunuzu anlıyorum. Galiba çevremizdeki insanların büyük çoğunluğu da sizin gibi düşünüyor. Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak, enformasyon bombardımanı, bilgi çöplüğü vs... Yok yok o kadar da değil... Şüphesiz bu yeniliklerin birçok olumlu ve olumsuz yanları var ama henüz hepsi açığa çıkmış değil. Tam geçiş dönemindeyiz. Sakince anlamaya çalışmalı ama her şeyden önce korkumuzun yanına mutlaka biraz umut koymalıyız.

TRTakademi: Google ana ekranında önemli gördüğü tarihler ve konularla ilgili simgeler, videolar, animasyonlar yayımlıyor. Reklam anlaşmaları sayesinde (Facebook, Twitter, Instagram vb.) sosyal medya şirketleri bize tavsiyelerde bulunuyor. Neyi önemsememiz, takip etmemiz, beğenmemiz gerektiğine dair bir algı yönetimine maruz kaldığımızı düşünüyor musunuz? Bireysel tercihleri/farkındalıkları olmayan ya da bu özellikleri yönetilen edilgen varlıklara mı dönüşüyoruz?

Erol Göka: Bu teknolojik aklın, şirketin kârını azamiye çıkarma mantığının beni çok fazla rahatsız ettiğini, “sibernetik sömürgecilik” diyebileceğim yeni bir despotizmin ayak seslerini duyduğumu ve tedirgin olduğumu bilin. Bu tehlikelerin farkına varmalıyız elbette. Mühendislerin, tüm beşerî imkânları belirlemelerinin, biçimlendirmelerinin, adlandırmalarının mutlaka önüne geçmeliyiz. Felsefesizliğe karşı mücadele etmeli, yaşadığımız zamanlara “insan-sonrası” (*post-humanity*) dönem denmesini reddetmeliyiz. Bireysel tercihlere, insana alan açılması için uğraşmalıyız. Bu dünya bunlar için mücadeleye imkân veriyor mu dersiniz, cevabım evettir. İnsanın olduğu her yerde, özgür bir ruh da tercih imkânı da vardır. Şimdi de öyle... Ve zaten galiba bizi de oradan yakalayıp tuzağa düşürüyorlar.

TRTakademi: *Twitter'ın 140 karakterde ileti yazma zorunluluğu insanların cümle kurma yetisini etkiliyor mu? İnsanların kısa ve öz cümle kurma alışkanlığının geleceğin insanı homo neoticusun beyinsel aktivitelerine etkileri nasıl olacak? Homo sapiensten hangi farklılıklarımız olacağını öngörüyorsunuz? Zihnin işleyişinde olası bir değişim ne kadar zaman içinde belirginleşecektir?*

Erol Göka: Bakın, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişle birlikte beynimizin işleyişinin değiştiğini, sözlü ve yazılı kültür insanının benim metaforumla söyleyecek olursak farklı iki denizin balığı olduğunu araştırmalar kanıtıyor. Türklerin psikolojisi üzerine çalışırken Türklerin anlamakta zorluk çekilen birçok davranışının hâlâ yoğun biçimde sözlü kültür etkisi altında olmalarından kaynaklandığını görmüş ve uzun uzun anlatmaya çalışmışım. Bazıları bizim gibi sözlü ve yazılı kültür arasında kalmış toplumlara “verbomotor geçiş toplumu” diyorlar. Teknomedyatik dünyanın hem sözlü, hem yazılı kültürden bariz farkları var, kimilerine göre “ikinci sözlü kültür” çağında yaşıyoruz. Ben “ikinci sözlü kültür çağı” kavramını benimsemiyorum: Bana göre söz ve yazıdan ziyade, insan zihninin rüya etkinliğine benziyor dijital medyadaki hâllerimiz. Bu önceki devirlere göre büyük bir değişiklik ve beyin işleyişinde de bir farklılığa neden olacağı kesin. Rühayı andıran, ana mottosu “hız ve değişim” teknomedyatik dünyada beyinlerimize ne oluyor bilmiyoruz ama değiştiğine, değişeceğine eminim.

TRTakademi: *Modern insanın en çok eleştirildiği noktalardan biri, görmekten çok görünmek ve görülmek isteğinin baskın oluşu. Selfie bu isteğin geldiği son nokta. “Gerçek artık korunaksızdır ve bizi de enformasyon ve şeffaflığın müstehcenliğinden koruyabilecek hiçbir şey kalmamıştır. Artık bizler gerçeğin aktörleri değil, sanalın iki tarafa çalışan ajanlarıyız,” diyor Baudrillard. Kâbe'nin önünde dua ederken selfie çeken ve bunu yayınlayan bir Müslümanın bunu hangi saiklerle yaptığını merak ediyoruz. İnternet tapınma araçlarımızdan biri hâline mi geldi?*

Erol Göka: Pek çok hayran olduğum insan var ama Baudrillard kesinlikle onların içinde başlardadır. Teknomedyatik dünyayla ilgili düşüncelerimde onun payı ve etkisi çok büyüktür. Keşke onu anlayabilsek. Sanallığı ve içinde yaşadığımız dünyayı anlayabilmek için, psikolojinin içinde dolanmak lazım geldiğini, ilk sezen ve bunu ifade etmeye çalışan insandır, o. Baudrillard gerçek bir sosyal bilimci-dir. Televizyonla birlikte ne olduğunu, bir kameranın ne yapmak istediğini, bunu insanın bilişsel sistemlerinde nereye oturtmak lazım geldiğini, tarihî olarak nasıl bir yerden geldiğimizi ve nereye doğru gittiğimizi kendine özgü kavramlar ve çarpıcı bir dille göstermeye çalışmıştır. Mesela onun *Tüketim Toplumu* kitabı, solun eski sol olamayacağını, eski kavramlarla hiçbir şey anlayamayacağımızı göstermek için muhteşem bir eserdir. Bakın, bugüne kadar sol, en temel kalkış noktası

olarak antiemperyalizmi kullanırdı, en temel şiarı, antiemperyalizmdi. “Kahrolsun Amerika” demeden ya da başka bir fraksiyondansanız, “Ne Amerika ne Rusya” demeden sol olmak imkânsızdı. Soruyorum size, nereye gitti antiemperyalizm söylemi? Bu söylem kaymasına doğru gidildiğini, artık yenir egemenlik formunun oluştuğunu, eski kavramların geçersizliğini yıllar önce Baudrillard gördü. Eski kavramlarla, sınıfsal analizler yapmakla bu dünyayı tüketemezsiniz. Emperyalizm ve bağımsızlık diyerek de bir şey yapamazsınız. Buradan tekrar, siber gerçekliğe dönecek olursak... Görünenle gerçeklik, ontolojik gerçeklik ile zihinsel gerçeklik arasındaki ayrımlar üzerinde duran en yetkin felsefi bakışın sahibi olduğu bilinen Heidegger’in teorisi bile bunu anlatmakta yetersiz kalır. Ne ontolojik ne ontik, “sanal” dediğimiz şey. Kamera çekiyor, bu böyle olmuştur diyor, bize gösteriyor. Ses geliyor, bu arkadaşımın sesidir diye dinliyoruz. Tarifler doğru ama alan değişik. Burada gerçeğin parçası ama gerçeği dönüştüren bir şey var artık. Gerçeği dönüştüren şey ne demek? Birlikte kafa yoralım. Eskiden telefon vaktinde, telgraf vaktinde ondan sonra uçak vaktinde problem yoktu. Bunlar modernliğin aygıtlarıydı, hayatımızı kolaylaştıran şeylerdi. Ama dünya televizyonlarla gözümüzün içine sokulunca biz istediğimiz yere enformasyon teknolojileri ulaştırıp, dünyayı istediğimiz yerde izleme şansına müdahil olma şansına sahip olunca iş değişti. Sanal olan önce ortaya çıktı, sonra hayatımızı ve zihnimizi biçimlendirmeye başladı. Gerçeğin ötesinde yeni bir durum var artık. Suriye’de, Irak’ta savaş olduğunu biliyoruz ve ekranlarımızda bu savaşla ilgili gördüklerimize göre bir düşünce geliştiriyoruz. Oysa bu gördüklerimiz savaşın bizatihi kendisi değil. Görünüşle gerçeklik farkına bir de ekrandan zihnimize yansıyanlar eklendi. Burayı anlarsak teknomedyatik dünyanın sanal boyutuyla karşımıza çıkardığı, önümüze koyduğu ve böylece bizi içine aldığı hâli anlarsak gerisi kolay... Artık burada nasıl insanlar, nasıl toplum olduğunu gerçekten düşünmeye başlayabiliriz.

TRTakademi: *Dijital dünyayı ve bu dünyanın dilini, insanlığın varoluşundan bugüne kadar gelen narsizm gibi vb. kavramlarla, geçmiş formların, yeni ve yaygın bir biçimi olarak kabuk değiştirdiği yeni bir alan ve yeni bir imkân olarak tanımlayabilir miyiz?*

Erol Göka: Bu söylediklerinize hiçbir itirazım yok ama ilavelerim var. Hayatın normal seyrine bir açıdan baktığımızda, hayatımıza yeni bir aygıt giriyor ve biz de o aygıtlarla psikolojimize yeni bir biçim veriyoruz. Var olma mücadelemizi sürdürmeye çalışıyoruz. Buraya kadar tamam. Haklısınız, insan bir keşif yapıyor, yeni teknolojiler gündeme geliyor ve o teknolojilere göre insan psikolojileri de ilişkilimiz de biçimleniyor. Bir zararı yok. Fakat eksik kalan şey bu bakışta sorgulama ve eleştiri. Ama sorgulama ve eleştiri derken kaba saba şeyleri kastetmiyorum.

Mesela televizyonla ilgili olarak, vakti zamanında yapılan ve ciddi ciddi akademik diye sunulan eleştirilerden birisi, “evimizdeki yabancılar”dı. Ekranda gördüklerine evimizdeki bu kimselerin ne işi var diye soruyordu. Hani otantik olanı savunacak ya! Eleştiri yerine aforizma üretildi, televizyon kaliteli bir şekilde sorgulanamadı. Şimdi evimizdeki yabancılar diyen adama ben soruyorum, akıllı telefonlardakiler ne abi? Yani ağır aforizmalarla giden eleştiri de zararlı, sadece her şeyi normalleştirme de zararlı. Sanıyorum Gadamer’in sözüydü: “İnsan oyunu oynar ama oyun da insanı oynar.” Şimdi bu bir hayal oyunu ise sanal dünya tamamen bizimle oyun oynuyor. Bu bizimle oyun oynayan tarafları, zihnimizi inşa eden taraflarının üzerine kafa yormamız lazım. “Evimizdeki yabancılar atın bunları” demememiz lazım, “İnternet bağımlılığı, bilgisayarlarımızı kapatalım, günde yarım saat açalım” gibi şeyler söylemememiz lazım. Hayatın olağan akışını kabul edip fakat eleştiriye de elden bırakmamız lazım. “Sen telefonunla bir şey yaparken o da sana bir şey yapıyor, sen aslında *selfie* çekerken tamamen teslimiyet içinde, huşu hâlinde ve bir ibadet görüntüsünde yapıyor olabilirsin, itirazım yok. Ama adamlar diyorlar ki, bunu ne kadar çok insana göstermek istiyorsan, kendi nefsanîyetinden etrafa zehirler saçıyorsun. Bundan haberin var mı?” dediğimizde o zaman onun önüne geçebiliriz, hani Kâbe’den *selfie* çekme gibi. Bu senin nefsanîyetinden, en kutsal yerde etrafa yaptığın pisletmedir. Hayatın olağan akışını kabul edeceğiz fakat hayat üzerine düşünmeye başladığımızda, bu aygıtlar üzerine düşünmeye başladığımızda şunu görüyoruz. Kim bu aygıtları yapanlar? Köylü tarlada çalışırken mi buldu televizyonu ya da nasıl hayatımıza giriyorlar? Bundan çıkar elde edenler kim? Bu soruları sormayalım mı? Bunları sorduğumuzda da, gözetim toplumu tehlikesini, teknolojinin psikolojimize olumsuz etkilerini de görürüz. Bunları biz bulmadık. Bunları modern zihniyet kendi mühendisleri aracılığıyla buldu ve en iyi beyinleri, en iyi kafaları da mühendis yaptı. Bunu söylemeyelim mi? Sen en iyi kafaları mühendis yaparak ne yapmış oluyorsun? Felsefeyi yok ediyorsun. “İyi hayat nedir? Nasıl yaşamalıyız?” sorularını uzmanların eline bırakıyorsun. Tamam, sen bir şey bul da benim hayatıma, özgürlüğüme de karışma. Beni kendine mecbur bırakma! Gençken, şimdi o kadar acemice şeyler söylemem, otomobillere karşı çıkardım. Hiç sevmedim otomobilleri. Hatta teknolojik olarak da insana, insan zekâsına hiç yakıştıramadım. Böyle bir şeyi nasıl yapar insan, üç kişi beş kişi hızlı gidecek diye nasıl bütün yollarımızı ona göre tasarlar, dünyamızı kirletir, şehirlerimizi berbat ederiz, hatta bu yüzden dünya savaşları çıkartırız diye düşündüm. Pekâlâ, bunun yerine yürüyen merdivenler, hatta insana kanatlar yapabiliriz. Gene benzer düşüncelere sahibim, ama otomotiv sanayii bana, benim gibilere aksi bir şey düşündürmedi ki... Düşünenleri komikleştirdi, itibarsızlaştırdı... İtiraz edemeyişimize, bize seçme hakkı verilmeyişine benim itirazım... Yani alternatif

düşünme imkânı bırakmıyor bize modernlik. O yüzden eleştiriyorum. Yap arabayı yap da böyle kırk bin tane yeni fabrika kurup beni bunu kullanmaya mecbur etme. Bir sürü insanımızı trafik polisi yapacaksın, ehliyet almak için şunlar lazım diye zorlayacaksın! Sen benim hayatımı belirliyorsun, bana şans vermiyorsun, yürüebileceğim toprak bırakmıyorsun. Dünyanın bu hâline itiraz ediyorum yoksa bir insan kardeşim bir şey bulmuş, bir keşif yapmış, öpüp başıma koyarım. Geçenlerde bir istatistik vardı, insanların dinî inançlara hayatında önem vermesiyle ilgili, ülkeler açısından sıralama yapmışlar, Müslüman yoksul ülkeler en başta. Din benim hayatımda çok önemlidir sorusuna evet diyen ülkeler arasında ne kadar gariban ülke varsa orada. Ne kadar gelişmiş, sosyolojinin cenderesinden geçmiş ülke varsa aşağılarda, biz ise ortada duruyoruz. Birçok tartışma yapılabilir bu istatistik konusunda. Ama ben, bu istatistikleri gördüğüm yoksul Müslüman insanlar ve ülkeler gözümde daha da büyüdü ya da keşke yoksul olup dindar olsaydık diyemem. Dersem eğer rezil olmayı göze almışım demektir. Senin yoksul ve dindar kalmana bile izin vermiyor artık bu dünya. Sana başka bir tercih hakkı bırakmıyor. Sözüm ona çok çoğulcu, demokrasi laflarının gırla gittiği dünyada yaşıyoruz. Ama dünya hiç bu kadar tek biçimli, tek biçimci de olmadı. Tamamen benzer yaşama tarzının, benzer giyim tarzlarının, benzer düşünme tarzlarının olduğu bir dünya. Sınırlarını teknolojik aklın, mühendislerin çizdiği bir dünya.

TRTakademi: Hocam, bir üniversitede deney yapılmış. Twitter, Facebook, Instagram kullanıcıları üzerinde kişinin farklı mecralarda farklı profiller sergilediğini gösteren bir çalışma. Biz bunun arka planını merak ediyoruz. Zuckerberg, bir konferansında şöyle bir şey dedi: “Fake hesap kullananlarda öz güven problemi olduğunu düşünüyorum. Bunlar o ortamlarda kendi kimlikleriyle bulunma cesaretinden mahrum insanlardır.” İnsanların farklı kimliklerle sosyal medyada bulunmasının arkasında bir öz güven problemi mi var? Toplumsal baskılar mı çok daha önemli?

Erol Göka: Şimdi tabii eski psikolojik kavramlarla yeni durumu izah etmeye çalışıyoruz, birinci söyleyeceğim şey bu. Yeni dijital teknolojilerde kendisini farklı sunmaya çalışan bir insanı, aslında köyden yeni geldiği hâlde İstanbulluyum diyen bir insana benzetemezsiniz, aynı kavramlarla düşünemezsiniz. Bugün teknolojik dünyada adını saklayarak, fake hesap açarak, trolce davranmak durumunda olan insanlar, bunu öz güvensizlikten yapıyor olabilirler ama olmayabilirler de. Çok farklı nedenlerle fake hesap açan o kadar çok kişi var ki... Genel olarak gördüğüm manzara şu; bir mücadele aracı olarak görüyor bunu. Yeni hesabı, kendi gücünün katlanması olarak görüyor. Şimdi ben bu adama nasıl öz güveni yok diyeceğim? Tanıyorum adamı. Adam bir öz güven dağı gibi, fake hesabı psikopat yanlarından

kaynaklanıyor olabilir, cingözlüğünden kaynaklanıyor olabilir pekâlâ... İstihbarat örgütlerinin siber alanla ilgili uzmanlar yetiştirdiği çağdan bahsediyoruz. Öyle olunca belki istihbaratçıdır. Belki ticari kaygılarla yapıyordur bu numarayı. Biliyorsunuz ticaret erbabı da keşfetmiş durumda buraları. Özellikle giyim kuşamla ilgilenen, özellikle restoran ve içeceklerle ilgilenenler... Onlar hesaplar açıyorlar, buldukları yerlerden yalan yanlış yayınlar yapıyorlar. Karışık bir dünya yani, o yüzden bu dünyada en yapılmayacak şey kolaycılık ve aforizma üretmek. İlla gelip öz güven problemine dayamak, kolaycılık olur.

TRTakademi: *Dünyada 1,6 milyar, Türkiye’de 40 milyon Facebook kullanıcısı var. Dijital vatandaşlık diye bir kavramdan bahsediyoruz. Denetimi, hukuku, psikolojik ve sosyolojik boyutları henüz netleşmemiş bir statü bu. Bu yeni denizde boğulmak da var, yüzerek yeni ufuklar keşfetmek de. Bir taraf “Aman uzak dursun” diyerek kendini korumaya çalışıyor, diğer taraf “Hayat burada” diyerek yüzmenin tadını çıkarıyor. Bu arada “İhtiyacım kadar kullanıyorum” diyerek mesafeli yaklaşıyor. Bir yol haritamız yok. Kişisel tercihlerle ilerliyoruz. Yolumuzu nasıl bulacağız?*

Erol Göka: Kabul etmek zorundayız ki hiçbirimizin tam olarak bilmediği, bildiklerimizin doğruluğundan da emin olamadığımız bir dünyada yaşıyoruz. Yaşayalım yaşamamasına da arada bir bu dünya üzerine, kendimiz hakkında düşünmeyi de elden bırakmayalım. Bu dünyanın acemisiyiz, o hâlde acemi gibi davranalım, dikkatli, temkinli... Böyle bir dünyada siyasetin, toplum mühendisliği girişimlerinin nasıl bir hâl alacağı, bireysel ve kamusal, özgürlük ve sorumluluk, uzmanlık ve kişisel tercih etkileşimleri üzerine kafa yoralım. Sosyal medyada oluşabilecek yeni toplulukların gerçek hayattakilerle farkları, İnternet iletişiminin öfkeyi ve şiddeti artırıp artırmadığı konularını açıklığa kavuşturmaya çalışalım. Elimizde eleştirinin feneri, sağlam basmaya çalışarak, infiale kapılmadan ilerleyelim.

TRTakademi: *Sosyal medya sayesinde artık herkes küçük çapta bir medya patronu. Görünürde dünya tarihindeki hiçbir hükümdarın sahip olmadığı bir kitleye seslenme imtiyazına bugün birey olarak sahibiz. Ancak “tekel sosyalilik” kavramı etrafında bir başka sorgulama yapılıyor. Twitter’da 10 bin takipçimiz var ama yalnızız. İnsanlar oldukları gibi değil olmak istedikleri gibi kendilerini tanıtıyor. Sosyalleşmek için değil bilakis yalnızlığımızı gidermek için dijital mecralardayız. Bu eleştiriler için ne düşünüyorsunuz? Çevresi geniş gibi görünen ama yalnız, mutlu gibi görünen ama mutsuz, başarılı gibi görünen ama başarısız bireyler olma yolunda mı ilerliyoruz?*

Erol Göka: İnanın, olanca samimiyetle söylüyorum, siz bu sorunuzla ortak bir kaygıyı dile getirmeye çalışıyorsunuz, buna eminim ama yine de gülümsemekten

kendimi alıkoyamıyorum. “Tekil sosyallik” kavramına da hep gülümsedim zaten. İnsan, için yapılabilecek ontolojik tanımlamalardan birisi, onun “grup-varlık” oluşudur. Yani biz tekil varoluşumuzu toplumsallık içinde icra eden bir varlığa sahibiz. İnsan ontolojik olarak hep “tekil sosyallik”tir zaten. Ama biz şimdi bu kavramı dijital ortamdaki hâlimizi tasvir edebilmek için gündeme getiriyoruz. Felsefesizliğimizin kanıtı bu ya da felsefesiz kalırsak tam da böyle oluyor, sap saman birbirine karışıyor. Galip gelen, sadece mühendisler ve teknoloji oluyor, onların bize ne yaptıklarına dönüp bakamıyoruz bile...

Neyse yine de anlaşılmaya çalışıyoruz, sizin ne demek istediğinizi de hissikablelvuku çıkartabiliyorum. Sakın yanlış anlamayın, sizde değil sorun, siz fevkalade iyi ifade ediyorsunuz. Sorun şimdiki durumumuzu anlatabilmek için sözün kâfi gelmemesinde; söze yön verecek felsefi bir bakışımızın olmamasında. Tikelliğin ve toplumsallığın teknomedyatik dünyadaki hâlleri hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz. Bilimsel olarak çok kışkırtıcı İnternet ve yalnızlık başlığı... Bu soruya, kiminle ilgili olarak sorduğunuzu söylemediğiniz sürece bir cevap veremeyiz. Hangi kişilik yapısındaki insan, İnternet’te ne yapıyor, kimlerle, neler görüşüyor bilmek durumundayız. Yoksa boşa konuşmuş oluruz.

İnsanlar arasında güçlü duygusal bağların kurulabilmesi için fiziksel yakınlık elbette önemli. Güçlü duygusal bağ için karşımızdakini sıkça görmemiz âdeta şart. Paylaştığımız geniş bir anlam dünyası, bağlılık ve sorumluluk hisleri zaten bizi o insana karşı çeker, biraz ayrı kalsak özlediğimizi hissederiz. Bizi hayatın güçlüklerinden, yalnızlıktan koruyacak toplumsal destek de güçlü duygusal bağlarımız olan insanlardan gelir. Peki, İnternet iletişimi bize güçlü duygusal bağlar sağlayabilir mi? İnternet dünyasında hâlâ güçlü duygusal bağlar için fiziksel yakınlığın gerekli olduğundan bahsedebilir miyiz?

Gözlem ve araştırmalar, İnternet’in daha çok önceden tanışılan insanlarla iletişimin sürdürülmesi amacıyla kullanıldığını gösteriyor. Elbette İnternet’te yeni insanlarla tanışma, ilişki geliştirme olasılığı da var, ama bu sanılandan çok daha az. Yine sanılanın aksine, İnternet’te kurulan ilişkilerin güçlü bağlar oluşturdukları da pek doğru değil. Burada da insan ilişkisinin evrensel kuralları işliyor. Kimi zaman İnternet iletişiminin sanal doğasından kaynaklanan hatalı değerlendirmeler olsa da, fiziksel yakınlık ve paylaşım olmadığı için genellikle yüzeysel ilişkiler kurulabiliyor. Yine de İnternet iletişiminin yüz yüze iletişimin ve fiziksel yakınlığın sağladığı türden gerçek, derinlemesine dostluklara imkân verip vermeyeceğine bugün için açık ve kesin bir cevap vermemiz mümkün değil. Kafalar karışık, araştırma sonuçları sorunlu. Bazı çalışmalarda İnternet kullanımı ve insanın bilgisayar başında kalma zamanı arttıkça toplumsal ilişkilerde azalma olduğu, kullanıcıların aile ve yakın çevreleriyle daha az etkileşimde bulunduğu ve kendilerini daha yalnız

hissettikleri, dolayısıyla daha kolay ve çok depresyona girdikleri vurgulanıyor. Bu çalışma sonuçlarını olduğu gibi doğru kabul edersek eğer, toplumsallıkta ortaya çıkan olumsuz tablonun, insanların İnternet yüzünden artık eskisi gibi toplumsal ilişkilere zaman ayır(a)mamalarına bağlı olduğunu, İnternet'in tıpkı televizyon gibi insanları edilgin hâle getirip içlerine döndürdüğünü söyleyebiliriz. Ama aynı sonuca ulaşmayan, hatta İnternet'in genellikle ilişki amaçlı kullanıldığını ve toplumsallığı arttırdığını, insanların İnternet'te sörf yapmaktansa, sohbet ettiklerini ve ileti gönderip aldıklarını bildiren araştırmalar da var.

Araştırmalardaki bu çelişki, büyük olasılıkla İnternet'in değişik kimselerce değişik amaçlarla kullanılıyor olmasından kaynaklanıyor. Uzun lafın kısısı, İnternet kullanıcılarını tanımadan ve onun İnternet'te ne yaptığını bilmeden İnternet'in yalnızlık ve toplumsallıkla ilişkisi konusunda bir şey söyleyemeyiz.

TRTakademi: *Gözetlenmenin ayartıcı hazı bizi denetimsiz dijital mecralarda bulunmaya itiyor şeklinde yorumlar yapılıyor. Gözetlemek ve gözetlenmek istiyoruz. Bir de insan doğasında var olan tecessüs kavramı burada ciddi rol oynuyor san ki. Başkalarının mahremini gözetlemek. Toplumsal, hukuki ve genel geçer ahlaki normlar bireye bunu yasaklıyor, ancak sosyal medya teşvik ediyor. Bu yasakla teşvik arasında kalmak psikolojimizi nasıl etkiliyor?*

Erol Göka: Evet, tamamen doğru, İnternet'te bilinçdışı arzuların daha kolay hayata geçebileceği bir ortam var. Psikopatolojinin altını çizmek için röntgencilik ve göstermecilik eğilimleri diyebiliriz. Araştırmalardan da dijital mecralarda insanların psikolojilerinin bir gerileme, çocuklaşma, denetimsizlikten hoşnut olma hâline girdiğini biliyoruz. Dijital iletişim sırasında aniden parlama, içinden geçenleri söyleyiverme, cinsel tacize yatkınlık gibi durumların ortaya çıkması bu yüzden. Araştırmacılar, ayrıca yüz yüze iletişimden farklı olarak karşımızda bir aygıtın olmasının da "ketlenmeyi ortadan kaldırıcı (*disinhibition*) etki" yaptığını vurguluyorlar. Kabul; dijital mecralarda zıvanadan çıkmak daha kolay...

Tüm bunlara rağmen ben yine de kuralları belirsiz bir geçiş dönemi yaşadığımızın, psikopatoloji sergilemeye yatkın insanların daha görünür hâle gelmek için yaptıklarının sosyal medyayı belirlediğinin altını çizmek ve gelecek için umutlu olduğumu belirtmek isterim. Mahremiyet, temel bir ihtiyaçtır; mahremiyet olmadan topluluk olmaz, değer üretilemez. İnsan, eninde sonunda, kendisine yakın insanlarla topluluklar oluşturur ve kendi yakın çevresine zarar gelmemesi için elinden geleni yapar. İnsan, anlam ve değer üreticisi olduğu için diğer varlıklardan ayrılır ve bu özelliklerini terk etmesi için geçerli bir neden olduğunu sanmıyorum. Her tarihî dönemde olduğu gibi en nihayetinde makul olan, aşırılığı yenecek, çoğunluğun sağduyusu dertlere bir çare üretecek, sağlıksız olan bertaraf edilecektir.

TRTakademi: *İnternet bağımlılığı kavramına itiraz ediyorsunuz ve bu kavramı sabah akşam oyun oynayan kişiler için kullanıyorsunuz. Ruh ve beden sağlığımız açısından baktığımızda, hız ve haz kavramlarını yoğunluklu yaşadığımız bir ortamdayız. Her şeyin bu denli hızlı ve hazla tüketildiği bir sanal ortam, “ruhum geride kalıyor” endişesini de doğuruyor. Dijital ortamların, insanın kendine yabancılaşmasını hızlandırdığı yorumlarına katılıyor musunuz? Bir örnek: FOMO (Fear Of MissingOut= Gündemi Kaçırma Endişesi) bizi nasıl bir ruh hâline sürüklüyor? Online olamama durumu bireyler için patolojik bir soruna mı dönüşüyor?*

Erol Göka: Evet, İnternet bağımlılığı tanısının İnternet’te geçirilen vakit esas alınarak yapılan tanımlamalarına karşı çıkıyorum. Psikiyatride de bu tanım, bilgisayar oyunları bağlamında kullanılıyor. Felsefi olarak ille de bir bağımlılık durumundan bahsedeceksek, “teknoloji bağımlılığı” dememiz daha meşru olabilir. Ama hep anlatmaya çalıştığım gibi buna da imkân bulunmuyor; zira zaten teknomedya-tik dünya deniz biz onun içinde nefes alıp veren balıklarız. Bu konuda meraklısı, ilgili yazılarımıza bakabilir. Gelelim, FOMO’ya... Bu tespiti hem düşünürler hem klinisyenler yapıyor ve çok haklılar... İnsanlar, yeni bir bilgi var da benim habirim yok mu diye bir endişe eklediler, endişe repertuarlarına... Bana sorarsanız, anksiyetenin “bilgi çağı”ndaki görünüşlerinden birisi bu. Kimi insanları psikiyatri uzmanına kadar getirecek düzeyde şiddetlenirse buna şaşmamam. Anksiyete bozukluğu dediğimiz rahatsızlık, çok sık, neredeyse on kişiden birinde görülür ve rahatsızlık çeken insanın endişesi kendi ruhsal organizasyonu ve yaşantısıyla bağlantılıdır. Kimisi sınavlardan, kimisi patronundan, kimisi trafikten, çocuklarının geleceğinden, borsadaki parasını batıracağından dolayı endişelenirken anksiyete bozukluğunun girdabında bulabilir kendisini. Bugünün dünyasında haberdarlık diye bir iletişim kategorisi var, insanların birbirlerini anlamalarından daha fazla önem taşıyor haberdarlık ve bir olaya hangi topluluğun nasıl tepki verdiğinin bilinmesi. Sanıyorum önem, akışkan kimlik koreografisindeki rolden kaynaklanıyor. Haberdar olma ve tavır alma biçiminiz sizi bir topluluğa, kimi zaman bir süreliğine de olsa ait kılıyor. İletişim buna göre şekilleniyor. İletişimde böylesine önemli olan, kendi başına değer taşıyan bir olgu elbette endişeye de anksiyete bozukluğuna da yataklık yapabilir.

TRTakademi: *Facebook’ta 5.000, Twitter’da 34.000 arkadaşınız var. Yazdıklarınızı beğenen ya da retweetleyen kişide nasıl bir etki uyandırdığınızı bilmiyorsunuz. Belki hocası, idarecisi, patronu olduğunuz için ya da siyasi bir menfaat gereği mecburen size ilgi gösteriyor Fakat siz beğenildiğinizi ya da düşüncenizin takdir gördüğünüzü düşünüyorsunuz. Bu durum gerçek-sanal ilişkisi bağlamında insanlarla iletişimimizi nasıl etkiliyor?*

Erol Göka: Çok güzel bir soru. Aynen dediğiniz gibi, hakiki sosyal çevremden farklı olarak, 40 bin kişiyle sosyal bakımdan temas hâlindeyim. Onlar ben sosyal medyaya kendimle ilgili ne koyarsam izleyebiliyorlar. Yazdıklarımı, yazılarımı, düşüncelerimi paylaştığım fotoğrafları, nerede olduğumu görebiliyorlar. Daha doğrusu gördüklerini, okuduklarını varsayıyorum. Ben sosyal medyada takip ediyor görüdüğüm insanların çok çok az bir kısmının ne yazdıkları ve yaptıklarıyla ilgiliyim. Diğerlerini kimi zaman nezaket kimi zaman da arada önemli bir bilgiye (veriye) kaynaklık ederse kaçırmış olmayayım diye izliyorum. Diğer insanlar da benim gibiyse, demek ki benim gerçek izleyicim, en fazla 400 kişi civarında... Sosyal medya tecrübem de benim bu akıl yürütmemi doğruluyor...

İnsanın hakiki sosyalliğinde, onun sosyal atomunu oluşturan sayıları iki elin parmaklarını geçmeyecek güçlü duygusal bağlarla bağlandığı insanlar ve bir de 100 bilemediniz 150 kişiyi bulan tanıdıklar vardır. İnsan olarak kaldırılabileceğimiz sosyallik bu kadar... Medyanın ve daha çok da sosyal medyanın hayatımıza getirdiği en büyük değişiklik, hakiki sosyalliğin çok daha arttığı, artabileceği şeklinde bir izlenim... Teknomedyatik dünyada ilişkilerimizin sıhhatini, sahilliğini en çok bozan şeyin bu izlenim olduğunu sanıyorum. Evlenme programlarında insanlar, kendilerini hayalî milyonlara göstermek istiyorlar. Evlenme olgusunun tabiatına aykırı bu durum. Sosyal medyada, bizi milyonlar beğensin, takdir etsin istiyoruz. Hakiki insan ilişkisinin, hakiki beğenilmenin ruhuna ters bir talep bu... Ne yapacağız bilmiyorum ama bu “milyonlar” lafı hepimizi esir almış vaziyette... Biliyorsunuz Benedict Anderson, ulus’u “hayalî cemaat” diye tanımlamış epey sükse yapmıştı. Şimdi hepimiz, ayrı ayrı hayalî cemaat sahibiyiz. Komîğiz kısacası...

TRTakademi: *Offline insanın hezeyanları ile online insanın hezeyanları arasında gözlenebilen anlamlı farklılıklar var mı?*

Erol Göka: Konuyu meslekî alana getirseniz hemen gardımı alır, meslekî sınırlar içinde düşünmeye başlarım. Bu konuda asıl sözü dışarıdan bakanlar söyleyebilir ama biz meslekî olarak tamamen teknik ve etik çerçeve içindeyiz. Hayır, yok, kendisini mehdi sanan birisiyle, İnternet vasıtasıyla uzaylılarla temas hâlinde olduğunu söyleyen birisinin hezeyanı arasında fark yok.

TRTakademi: *Günümüzde Maslow’un ihtiyaçlar piramidinin en temelinde bir de wifi vardır diyebilir miyiz? Bu bağlamda selfie kültürü ve benliğin bunun üzerinden inşası konusuna değinebilir misiniz?*

Erol Göka: Ha haaa, çok hoş... Psikolojimizi, mekân ve iletişim biçimlerinin kavramlarıyla anlatmaya kalkarsak baltayı çok taşa vururuz. Modern zamanlarda yol, postane, raylı ve motorlu taşıtlar ve uçak, havaalanı ne kadar önemliyse ve ne işlev görüyorlarsa şimdi onların yerini bilişim sistemleri almış durumda... Bu değişikliğe bir de inanılmaz hız beklentisi eşlik ediyor. Kimliğimiz, elbette mekân ve

iletişim zemininde şekilleniyor ama psikolojimizin ihtiyaçlar hiyerarşisi öyle kolay değişmiyor. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin kendisini ve sıralamayı tartışabiliriz ama ihtiyaç hiyerarşimiz dün nasılsa bugün de öyle... Dün, evimize gelen konuklara mutlu anılarımızın yer aldığı albümleri gösteriyorduk, aile büyüklerimizin resimlerini asıyorduk. Şimdi yeni bilişim teknolojileri sayesinde *selfie* imkânı yakaladık, bu fırsatı değerlendiriyoruz. Ama ihtiyaç ve isteklerimiz hep aynı, güven, sevilme, sayılmak...

TRTakademi: *Bir işletim sistemine âşık olan adamın hikâyesi ("Her" filmiyle) sine-maya aktarıldı. Hayatın gerçekleriyle uğraşmaktan kaçınan insan artırılmış gerçekliğin güvenli sularında mı ilişkilerini yaşamaya çalışıyor?*

Erol Göka: Hayır hayır, "yeni denizin balıklarıyız artık" ifadesini hiç unutmamalıyız. İletişim, ilişki ve güven ihtiyacımızı karşılayacağımız yerler değişiyor, daha da değişecek. Büyük sanatçılar, sezgileriyle bunu görüp resmediyorlar.

TRTakademi: *Fransız filozof Alain Badiou "Aşk bir karşılaşmadır, bir tesadüftür ve bir süreçtir," diyor. Dijital ortamlarda tesadüflerin yeri yok. Mekânın ve zamanın akışkanlığı içinde bir adaydan diğerine hızla değişen tercihlerimiz var. Aşkın kimyasal boyutunu düşündüğümüzde, bu durum aşkın kimyasını bozmuyor mu?*

Erol Göka: Benim İnternet'le ilk yayınım İnternet aşkları üzerinedir. Çünkü İnternet iletişiminin yaygınlaşmasıyla birlikte hekim olarak "Ben İnternet'te tanıştım, âşık oldum" diyen insanlar, çoğu zaman kötü sonuçlanan ilişki biçimleri görmeye başladım. İnsanları uyarmak için yazılar yazdım, demeçler verdim. O sıralarda henüz sosyal medya yoktu ama sadece yazıyla sürdürülen *online* iletişim biçimleri yeni denenmeye başlamıştı. Karşımızdaki insanın kim olduğunu bilmiyoruz ama İnternet'te onunla bağlantı kurup mesajlaşabiliyoruz. O zamandan beri sosyal medya ortaya çıktı, görüntülü, sesli teknikler ilave oldu. Ama benim görüşlerimi kökten değiştirecek bir tablo ortaya çıkmadı. Benim analizimin temelini, sözlü ve yazılı iletişim farkı oluşturuyordu. Sanal iletişim hem daha ziyade yazı yoluyla yapılıyor hem de yazılı iletişimin özelliklerini taşıyor. Mesajını yazıyla iletildiğinde karşıdaki insana ne gidiyor, o ne algılıyor, test etme imkânının yok. O kafasına göre anlıyor ve sen de kendi yazış sırasındaki hissiyatını esas alarak aynen o öyle anladı sanıyorsun. Sanal iletişimde de böyle oluyor, iki insandan ziyade iki hayal dünyası arasında hayalî bir ilişki söz konusu... Bilinçten daha ziyade bilinçdışı devrede. Kendini hayal dünyana ve arzu akışına bırakarak yazıyorsun ve bu hâletiruhiye içinde "aşkvari" manzaralar daha kolayca ortaya çıkıyor. Aşkvari dediğime bakmayın, zira biyokimyasal olarak dahi tıpkı aşka benzer durumların yaşandığını sanıyorum. Çünkü aşk bir ihtiyaçtır, zaten hepimiz aşka doğru gideriz, hepimiz aşkı ararız. Bunların analizlerini çok değişik biçimlerde yapabiliriz. Aşk bu dünyada gidebileceğimiz en sağlam limandır. Aşk bir kavuşmadır ve kavuşmak ister

insanlar. Biz ontolojik bakımdan aşka giderken, aşka meyyalken teknoloji karşımıza sosyal medyayı çıkarıverdi. Aynı anda birçok insanla karşılaşmamız, dünyanın öbür ucuyla iletişimimiz mümkün hâl geldi. Dolayısıyla teknomedyatik dünyada daha çok aşka batıp çıkıyoruz, buluyoruz. Buna çok dikkat etmek lazım. Aşk hiç yabana atılacak, küçümsenecek bir hâl değil. İnsanı kendisinden bile alır; gözün sevdiğinden başka bir şey göremez, düşünemez. Bir tür sarhoşluktur aşk ve hata ve kaza yapmak daha ihtimal dâhilindedir. İşin içine bir de sanal boyutu, tüm bunların sanal boyutta olup bittiğini hesaba katarsanız tablo içinden çıkılmaz bir hâl gelir. Sanal âlemde sen karşıdaki insanın ne yapıp ettiğini değil de, senin ne istediğine ve kendi ihtiyacına odaklanıyorsun. Algı sistemin ona göre işliyor. Dolayısıyla İnternet'te çok kolay aşka düşebiliyorsun ve İnternet aşklarında çok büyük patolojiler ortaya çıkabiliyor. Hayaller arası bir ilişki olduğu için kolayca ideal aşkı bulduğumuzu sanıp sonra gerçekle karşılaştığımızda tuhaf, öldüren cazibe manzaraları görülebiliyor. Ben de insanları uyarmak için bunları yazmıştım. Uzun lafın kısası, İnternet'in ya da dijital dünyanın, teknolojik dünyanın aşka engel olduğunu sanmıyorum. Ama her teknolojik ortam, kendine özgü patolojiler, kendine özgü sağlıklı biçimler üretiyor. Bunları daha fazla düşünüp konuşmalıyız.

TRTakademi: *Teknolojiye göre biçimlendirilmiş bir hayat, iyi hayat olabilir mi? Online insanın olanak, olasılık ve sınırları neler olabilir?*

Erol Göka: İnanın, bilmiyorum sadece iyi hayat sorusundan firar etmemizin ve ipleri tamamen mühendislerin eline bırakmamızın bir faciayla sonuçlanabilme ihtimalini görüyorum. Kendi düşünce sistemimin merkezine "İnsan nedir?" sorusunu koydum, hep bu çerçevede düşünüyorum. Bu soruya cevap vermeden, diğer her şey anlamsız. Anlamsız doğru ifade olmadı, boşa çırpınış demeliydim. Felsefi antropoloji, felsefenin küçük bir dalıyken tüm felsefenin ve beşerî bilimlerin önüne geçti bence... Ama henüz telaş ve heyecan, acemilik içindeyiz, yaşananları değerlendiremiyoruz, birbirimizle konuşmayı beceremiyoruz. 10 yıl sonra çok güleceğimiz sekülerlik-dindarlık tartışmalarına batmış gidiyoruz. Öyle dediğime bakmayın, sekülerlik-dindarlık tartışmasını çok önemsiyorum, ah keşke doğru düzgün tartışabilsek... Bu tartışma aslında bir yanıyla, insanın diğer varlıklardan, canlılardan farkının ne olduğu tartışması... Yani insanlar tam da benim yaptığımı yapmaya, kendi felsefi antropolojilerini ortaya koymaya çalışıyorlar, üsluplarıncı...

Ya teknomedyatik dünyanın en büyük sorunu olan felsefesizleşmeyi yeneceğiz, iyi hayat nedir diye sormaya başlayacağız, teknolojiden kaynaklanan fırsatları insanileştireceğiz ya da teknolojiyi bilgi, gücü çokbilmişlik sanan cehaletimizle kıyametimizi biraz daha öne alacağız...

Ben hep umuttan ve insandan yana oldum...